

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.222.4(477)

DOI 10.32755/sjlaw.2019.02.062

Остапчук Л. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-0515-0000;

Більська Л. М.,

слухач 2-го курсу факультету заочного, контрактного
навчання та підвищення кваліфікації працівників,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-8221-6723

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК ЯК ПЕРСПЕКТИВА ПОГЛИБЛЕННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У статті здійснено аналіз кримінального та адміністративного законодавства, де планується внесення змін у зв'язку із введенням нового правового інституту кримінального проступку. Опрацьовано висновки та рекомендації міжнародних організацій з досліджуваного питання. Розглянуто погляди науковців на введення інституту кримінального проступку до кримінального законодавства України. Визначено співвідношення адміністративного та кримінального законодавства у частині внесення відповідних змін.

Ключові слова: злочин, кримінальний проступок, кримінальне правопорушення, адміністративне законодавство, кримінальне право.

Постановка проблеми. Одним із основних завдань держави як регулятора суспільних відносин є формування в системі права юридичної відповідальності, яка б відображала характер та ступінь суспільної небезпеки діяння, сприяла відновленню соціальної справедливості та виправленню особи з найменшою силою державного примусу. У зв'язку з цим у науці кримінального права існує інститут диференціації відповідальності, яка є механізмом взаємоузгоджених правових регуляторів суспільних відно-

син, що являє собою різні види, межі, розміри та наслідки застосування заходів державного примусу до особи, винної у вчиненні злочину.

Кримінальним законодавством визначено класифікацію злочинів за ступенем їх суспільної небезпеки, оскільки саме з нею пов'язаний найбільший обсяг кримінально-правових наслідків (судимість, строк, вид покарання та ін.).

Введення до кримінального законодавства України інституту кримінального проступку, що прийде на зміну злочинам невеликої тяжкості вимагає проведення дослідження зазначеного правового інституту як на рівні вітчизняного, так і зарубіжного законодавства.

Верховна Рада України, починаючи з 2017 року, ініціює прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який би узгодив положення Кримінального процесуального кодексу України з кримінальним та адміністративним законодавствами у частині визначення переліку діянь, які визначаються законодавцем кримінальними проступками.

Тому на сьогодні залишаються актуальними питання, пов'язані із встановленням у межах кримінального законодавства відповідальності за кримінальний проступок, що сприяло б розмежуванню засобів кримінально-правового та адміністративно-правового впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що цей правовий інститут не є новим як для вітчизняного, так і для зарубіжного кримінального права. Так, ще у 60-х роках XIX ст. такі радянські вчені, зокрема, як А. А. Піонтковський та М. Д. Шаргородський, висловлювали позиції щодо доцільності виділення злочинів невеликої тяжкості в категорію антигромадських проступків [1, с. 63; 2, с. 77]. У сучасній українській кримінально-правовій науці дослідженням інституту кримінального проступку займалися О. Д. Кос, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, І. Б. Коліушко, І. П. Голосніченко, Н. Ф. Кузнєцова. Проте проведені ними дослідження були спрямовані на вивчення понятійного апарату інституту кримінального проступку (Н. Ф. Кузнєцова) [3,

с. 167], виду та строку покарання за вчинення кримінального проступку (П. Л. Фріс, І. Б. Медицький) [3, с. 167], розмежуванню поняття злочин та кримінальний проступок (М. І. Хавронюк) [4], необхідності введення досліджуваного нами правового інституту (О. Банчук) [5] або як невелика частина проблеми більш загального характеру.

Викладене свідчить, що питання введення до кримінального законодавства інституту кримінального проступку була й залишається актуальною для науки кримінального права, оскільки саме від ступеня наукової розробленості нового правового інституту значною мірою залежить і адекватність законодавчого визначення цього виду кримінального правопорушення та ефективність його практичного застосування.

Метою статті є поповнення наукового знання у сфері правової регламентації інституту кримінального проступку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Варто наголосити, що основним завданням розроблення проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» є необхідність законодавчого врегулювання застосування положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) стосовно особливостей досудового розслідування кримінальних проступків та їхнього судового розгляду. Застосування норм КПК України щодо кримінальних проступків, пунктом 1 Прикінцевих положень КПК України поставлено в пряму залежність від прийняття відповідного закону про кримінальні проступки.

Відповідно до проекту Закону пропонується злочини невеликої тяжкості вважати кримінальними проступками та перекваліфікувати чотири категорії злочинів у два види кримінальних правопорушень, а саме проступки та злочини. Відповідно злочини класифікуються на три підкатегорії – злочини середньої тяжкості, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини. Таким чином, Кримінальний кодекс, як і раніше, буде охоплювати чотири види правопорушень: проступки, злочини середньої тяжкості, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини.

До категорії кримінальні проступки будуть віднесені злочини невеликої тяжкості та один вид правопорушення, вилученого з Кодексу про адміністративні правопорушення, а саме керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного або іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, які зменшують увагу і швидкість реакції.

На відміну від існуючої можливості застосування покарання у виді позбавлення волі за злочини невеликої тяжкості, ті злочини, що трансформуються у кримінальні проступки, будуть каратися штрафом не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або «будь-яким іншим покаранням, відмінним від позбавлення волі». Проте такі покарання будуть незначними для осіб, до яких вони можуть бути застосовані. Дійсно, незважаючи на так звану монетаризацію кримінального права в сучасному суспільстві та ідею про те, що цілі спеціальної та загальної превенції у кримінальному праві повинні бути досягнуті у випадку дрібних правопорушень, насамперед шляхом застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі і, тим не менше принцип рівності також повинен застосовуватися і до системи грошових штрафів. У зв'язку з цим внаслідок встановлення аналогічного грошового штрафу особам з різним економічним статусом та доходами може бути визначений різний рівень покарань для багатих і бідних людей. Як наслідок, грошові штрафи повинні бути, наскільки це можливо, пов'язані з фактичним доходом правопорушника та/або його економічним статусом. В іншому випадку певні штрафи забезпечать превентивний ефект лише для тих, хто має нижчі доходи, а на більш заможних осіб такі заходи матимуть або менший вплив, або не матимуть такого впливу взагалі.

Більше того, не всі дрібні злочини будуть повторно класифіковані як кримінальні проступки, оскільки пропонувані зміни також збільшують покарання для деяких з них для того, щоб у подальшому вони вважалися злочинами невеликої тяжкості.

Діапазон штрафів, який буде передбачений для злочинів невеликої тяжкості, тяжких злочинів та особливо тяжких злочинів загалом залишиться незмінним у порівнянні з тими, що застосовуються на сьогодні для злочинів середньої тяжкості, тяжких

злочинів та особливо тяжких злочинів. Проте перелік покарань для деяких правопорушень буде збільшено, а для інших буде суттєво збільшено розмір можливих штрафів (статті 137 та 145 (злочини проти життя та здоров'я особи), 1591, 167, 168 та 178-180 (злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина) 185, 186, 190, 191, 194, 1941 та 1971 (злочини проти власності), 204, 205, 2091, 210-212, 2121, 219, 2201, 2201, 222, 2231, 224, 227, 229, 2291, 2321 і 2322 (злочини у сфері господарської діяльності), 238-254 (злочини проти довкілля), 263, 267, 269 та 270 (злочини проти громадської безпеки), 271-273 (злочини проти безпеки виробництва), 281-283, 286-288, 291 та 292 (злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту), 293, 296, 297-302 (злочини проти громадського порядку та моральності), 309, 313, 318, 321 та 325-327 (злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення), 333, 338, 342, 347, 3471 та 351 (злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації) 3611, 3612, 362, 363 та 3631 (злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку), 3641, 3652, 366, 367, 368, 3683, 3684, 369, 3692 та 3693 (злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг), 374, 376 та 388 (злочини проти правосуддя), 407 та 426 (злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)).

Зменшення покарання передбачено лише для декількох злочинів, зокрема відповідно до ст. 185 (крадіжка) покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років замінюється обмеженням волі на строк до п'яти років, ст. 350 (погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок) позбавлення волі на строк до двох років буде замінено обмеженням волі на строк до трьох років.

Щодо адміністративного законодавства, який також зазнає суттєвих змін у результаті введення інституту кримінального

проступку Так, до Кодексу про адміністративні правопорушення (далі –КУпАП) буде внесено такі зміни, зокрема:

Першою із змін є вилучення частини ст. 130 КУпАП, що стосується злочину щодо керування транспортними засобами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції. Адже, як уже було зазначено, це виключення пов'язане з тим, що запропоновано нову ст. 286¹ до Кримінального кодексу України, яка передбачає, що це правопорушення буде вважатися кримінальним проступком. Вона передбачатиме значно більший розмір штрафу за вчинення цього злочину вперше, заміна окремих покарань за повторення злочину одного разу або двічі в тому ж році одним штрафом за те, що він був вчинений «повторно», а також відсутність будь-яких покарань для інших осіб (крім водія). Запропоновані зміни є цілком виправданими, проте є підстави для занепокоєння щодо збереження в КУпАП злочину, що полягає в тому, що водій відмовляється пройти тест на сп'яніння тощо під час водіння транспортного засобу.

Друга зміна здійснюється з метою криміналізації фіктивного підприємництва, внаслідок чого до Кодексу буде додано абсолютно нову ст. 164¹⁹. Цей злочин буде сформульовано як «створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона». Таке формулювання абсолютно відповідає формулюванню злочину, передбаченого ст. 205 Кримінального кодексу, при цьому єдиною суттєвою відмінністю є відсутність вимоги про те, щоб відповідні дії «завдали матеріальної шкоди державі, банку, кредитній установі, іншим юридичним особам або громадянам». Штраф буде також трохи меншим, ніж для злочину, передбаченого Кримінальним кодексом – від трьох до п'яти тисяч на відміну від п'яти-десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – але його створення здається зайвим дублюванням, що може призвести до ризику здійснення судочинства всупереч заборони на повторне притягнення до кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 4 протоколу № 7.

Крім того, рівень запропонованого виду покарання можна порівняти з покаранням, що може бути застосоване за тяжкий злочин без процесуальних гарантій, що застосовуються відповідно до Кримінального процесуального кодексу.

Отже, впровадження цього злочину, на думку Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи, є неприйнятним, тому потребує виключення з проекту Закону [6].

По-третє, ст. 255 КК України буде змінена шляхом включення посилання на запропоновану ст. 164¹⁹ КУпАП в положення щодо осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення.

Аналіз змісту запропонованого проекту Закону дозволив виокремити низку змін, які будуть внесені до Кримінального кодексу України, а саме: 1) до Загальної частини КК України: а) особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання визнаються такими, що не мають судимості. Це позитивна зміна, оскільки вона має потенціал для зменшення стигматизації, пов'язаної з відповідними злочинами; б) термін давності буде «збережено», тобто не застосовуватись, якщо особа ухилилася від досудового розслідування чи судового розгляду, і продовжуватися лише після факту добровільної явки або затримання. На сьогодні цей термін становить п'ятнадцять років для всіх злочинів, але у випадку кримінальних проступків його буде зменшено до п'яти років.

Варто зазначити, що більшість запропонованих змін до КК України мають лише термінологічний характер. Таким чином, дуже багато з них пов'язані із запровадженням способів класифікації кримінальних правопорушень, що призведе до заміни терміна «злочин» на «кримінальні правопорушення». Крім того, є певні інші лінгвістичні зміни, пов'язані з цією перекваліфікацією, такі як заміна терміна «злочинний» на «кримінально протиправний» (ст. 1,25), «злочинність» на «кримінальна протиправність» (ст. 3, 5), «скасовує злочинність» на «скасовує кримінальну протиправність» (ч. 4 ст. 5), «замах на злочин» на «замах на кримінальне правопорушення» (ст. 13), а «суб'єкт злочину» – на «суб'єкт кримінального правопорушення» (ст. 11,18).

Незрозумілим, на нашу думку, є формулювання нової ч. 7 ст. 12, яка передбачає ступінь тяжкості за «кримінальне правопорушення», яке може каратися «одночасно» як штрафом, так і позбавленням волі. Таке використання терміна «кримінальне правопорушення» також є недоцільним, оскільки тільки «злочини» мають ступені тяжкості. На наш погляд, потреба в цьому положенні є сумнівною, оскільки передбачені проектом Закону покарання не тягнуть за собою одночасного призначення покарання у виді та позбавлення волі на певний строк.

Таким чином, необхідно переглянути та, можливо, змінити формулювання, що використовується в цьому положенні, а також переглянути необхідність його введення до законодавства.

Як вже було зазначено, пропонується виключити з Кодексу про адміністративні правопорушення існуюче правопорушення у виді керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного або іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, які зменшують увагу і швидкість реакції, з метою передбачення аналогічного злочину в Кримінальному кодексі у абсолютно новій статті 286¹. Однак дивним є той факт, що відмова особи від проходження огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння все одно залишиться в КУпАП, при цьому покаранням за такий вчинок є накладення штрафу у розмірі шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік. Вірогідним є те, що така ситуація ставить під сумнів ефективність запропонованого нового правопорушення, оскільки відмова особи від проходження огляду не дозволить встановити, що така особа перебувала у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, внаслідок чого на неї можна накласти штраф у розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк три роки.

Отже, існує потреба в певному обміркуванні того, чи є достатня узгодженість у тому, як запропоновані положення двох кодексів стосуються проблеми керування в стані алкогольного, наркотичного або іншого сп'яніння.

Єдина зміна, що стосується матеріального кримінального права, пропонується до внесення у ч. 2 ст. 309. У цьому положенні збільшені покарання, які можуть бути застосовані за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, більше не застосовуватимуться до особи, яка раніше скоювала злочини, передбачені статтями 307, 308, 310 та 317.

Висновки. На нашу думку, до кримінальних проступків потрібно вибірково віднести деякі із злочинів невеликої тяжкості, малозначні діяння та адміністративні делікти, що не відповідають змісту адміністративного права. Встановлення кримінальної відповідальності за кримінальний проступок не суперечить завданням кримінального права, відповідає меті встановлення справедливості та сприяє диференціації кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Пионтковский А. А. Усиление роли общественности в борьбе с преступностью и некоторые вопросы теории советского уголовного права. *Советское государство и право*. 1961. № 4. С. 60–70.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: проект Закону України № 7279 дата реєстрації від 10.11.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62859 (дата звернення: 10.01.2019).

3. Фріс П. Л., Медицький І. Б. Ознаки та склад кримінального проступку. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*: збірник наукових праць. Харків. 2007. № 2. С. 166–171.

4. Хавронюк М. І. Щодо відмежування злочину від кримінального проступку. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей учасників міжнар. симпозіуму, 23–24 вересня 2011 року / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. С. 429–432.

5. Банчук О. А. Запровадження інституту кримінального проступку як необхідна складова реформи кримінальної юстиції. *Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 13–15 квітня 2007 р.: у 2-х ч. Львів. 2007. Ч. 1. С. 189–194.

6. Висновок Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи стосовно проекту Закону № 7279 «Про внесен-

ня змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Страсбург, 12 жовтня 2018 року. URL: https://rm.coe.int/coe-ukraine-law-on-misdemeanours-oct-2018-final/16808eaeaf?fbclid=IwAR3i_DWmA3quFcqcUOUS3cLBtnYm6rf93rPwwFNrMzkFqGCZ5t98a8imLY (дата звернення: 10.01.2019).

Ostapchuk L., Bilka L.

CRIMINAL DELINQUENCY AS THE PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF CRIMINAL RESPONSIBILITY DIFFERENTIATION

The article deals with the issue to the domestic criminal law institute of the criminal delinquency, which is discussed in the juridical literature for over a hundred years and continues to exist within the framework of the discussion.

The analysis provides all grounds to affirm that changes in legislation are usually when a society in its development has achieved significant results, and the current legislation has ceased to meet the needs of society.

In addition, changes to criminal legislation will lead to a total revision of existing legal acts, in terms of harmonization of criminal procedural, administrative and criminal legislation.

Undoubtedly, it is not possible to estimate in advance how changes in the legislation will affect the law, in connection with the introduction of a new criminal institute of criminal delinquency, which new social relations, problematic issues will arise.

Pointing out that the institute of criminal delinquency existed at the time of Catherine II (1782), the unambiguous solution to the question of its social nature, the character of social relations that it caused, the distinction between objective and subjective attributes, remained beyond the attention of both scholars and state.

In our opinion, it is this kind of responsibility will At the same time, the criminalization of a criminal delinquency in the sphere of criminal law will guarantee every person the right to protection and fair trial, and will provide an opportunity to investigate non-violent crimes under a simplified procedure that will remove the burden from investigators. At the same time, after introducing the concept of "criminal delinquency" and the simplified procedure of its investigation, the investigators will be able to concentrate on the disclosure of grave and especially grave crimes.

Key words: *crime, criminal delinquency, criminal offense, administrative legislation, criminal law.*

References

1. Pyontkovskiy, A. (1961), "Strengthening the role of the public in the fight against crime and some questions in the theory of Soviet criminal law", *Soviet state and law*, No 4, PP. 60–70.

2. Ukraine (2017), *On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Simplification of Pre-trial Investigation of Certain Categories of Criminal Offenses*: Draft Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

3. Fris, P. and Medytskyi, I. (2007), "Signs and composition of the criminal misdemeanor", *Problems of law and law-enforcement activity: a collection of scientific works*, Kharkiv, No 2, PP. 166–171.

4. Khavroniuk, M. (2011), "Regarding the delineation of a crime from a criminal offense", *The Criminal Code of Ukraine: 10 Years of Expectations: Abstracts of Interviews of Participants. Symposium (23–24 september 2011)*, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, The State Un ttn References, PP. 429–432.

5. Banchuk, O. (2007), "Establishment of a criminal offense as an integral part of the reform of criminal justice", *The Code of Criminal Procedure of Ukraine in 2001: Problems of Application and Prospects of Improvement: materials of the international scientific and practical conference*, Lviv, Vol. 1, PP. 189–194.

6. Conclusion of the General Directorate for Human Rights and Rule of Law of the Europe Council in relation to the Draft Law (2018), "On Amending Certain Legislative Acts of Ukraine on the Simplification of Pre-trial Investigation of Certain Categories of Criminal Offenses", № 7279, available at: https://rm.coe.int/coe-ukraine-law-on-misdemeanours-oct-2018-final/16808eaeaf?fbclid=IwAR3i_DWmA3qcuFcqcUOUS3cLBtnYm6rf93rPwwFNrMzkFqGCZ5t98a8imLY (accessed: 10 January 2019).